

Dorota Dębicka

Reformy Deng Xiaopinga i ich wpływ na gospodarkę współczesnych Chin

Pisma Humanistyczne 9, 139-154

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Reformy Deng Xiaopinga i ich wpływ na gospodarkę współczesnych Chin

Deng Xiaoping był faktycznym przywódcą Chińskiej Republiki Ludowej od 1978 roku do początku lat 90. — z ostatniego zajmowanego urzędu zrezygnował w 1989 roku, jednak jeszcze przez kilka lat miał wpływ na sprawy państwowe. Ten wykształcony we Francji i w ZSRR działacz, dwukrotnie w ciągu swej kariery politycznej był usuwany przez ekstremistów ze wszystkich stanowisk państwowych i partyjnych. Pierwszy raz usunięto go po proklamowaniu „rewolucji kulturalnej” w 1966 r. Rehabilitacja nastąpiła w 1973 r. — został członkiem Biura Politycznego KC, Stałego Komitetu BP KC, a także objął stanowisko wicepremiera. Kolejny raz usunięto go w 1976, gdy został uznany za inicjatora manifestacji na placu Tian’anmen po śmierci Zhou Enlaia — premiera CHRL i zwolennika reform gospodarczych, cieszącego się szacunkiem społeczeństwa. Deng zrehabilitowano po śmierci Mao Zedonga i przywrócono na poprzednio zajmowane stanowiska¹.

Deng Xiaoping był inicjatorem radykalnych reform gospodarczych, które w pełni przyczyniły się do rozwoju kraju. Mimo że nie udało się uniknąć dysproporcji w rozwoju między wsią a obszarami miejskimi (nie mówiąc już o specjalnych strefach ekonomicznych) i trudno uznać te reformy za idealne, to właśnie przeprowadzone w latach 80. zmiany rozpoczęły proces, w wyniku którego dziś Chiny są drugą co do wielkości gospodarką świata.

Przyglądając się dokładniej gospodarce Chińskiej Republiki Ludowej, można zauważyć, że okres od jej proklamowania w 1949 r. aż do 1953 r. był czasem odbudowy i naprawy powojennych zniszczeń. Najważniejsze zadania, jakie stały przed Komunistyczną Partią Chin w tych latach, to zatrzymanie hiperinflacji odziedziczonej po rządach Kuomintangu, przywrócenie do poprzedniego stanu zniszczonej wojną gospodarki oraz stworzenie podstaw dla przekształceń instytucjonalnych, jakie miał za sobą nieść pierwszy plan pięcioletni². Udało się je zrealizować, a plan, obejmujący lata 1953–1957, powszechnie uważano za sukces. W tym czasie

¹ A. Mikusińska, A. Rossa, A. Tarnowska, *Wielkie biografie. Przywódcy, reformatorzy, myśliciele*, t. 1, Warszawa 2007, s. 712–713.

² N.R. Lardy, *Economic recovery and the 1st Five-Year Plan* [w:] *The Cambridge History of China Volume 14: The People's Republic, Part 1: The Emergence of Revolutionary China 1949–1965*, red. R. MacFarquhar, J. K. Fairbank, Cambridge 1987, s. 150.

położono nacisk na industrializację kraju, zlikwidowano sektor prywatny jako znaczące źródło produkcji i zatrudnienia oraz w bardzo szybkim tempie kolektywizowano rolnictwo³. Osiągnięcia pierwszej pięcioletki były bezsporne, jednak planistom nie udało się ustrzec błędów. Najbardziej znaczącym z nich było planowanie rozwoju gospodarczego bez dokładnego zbadania powiązań między rolnictwem a przemysłem. Zakładano, że tempo wzrostu produkcji przemysłowej będzie ograniczone jedynie przez pojemność sektora dóbr produkcyjnych. Nie przykładano natomiast większej wagi do (koniecznego!) wzrostu dostaw żywności dla zwiększającej się liczby robotników, czy też zwiększenia produkcji surowców rolnych (jak np. włókna dla przemysłu tekstylnego)⁴. Podczas ustalania założeń drugiego planu pięcioletniego zgadzano się co do tego, że rozwój kraju powinien być bardziej zrównoważony. Planiści i nie będący członkami KPCh ekonomiści postulowali odejście od radzieckiego modelu rozwoju i znalezienie czegoś bardziej przystającego do chińskich realiów (niskiego poziomu rozwoju, gospodarki opartej na rolnictwie oraz ogromnej populacji)⁵. Jednakże plan w dyskutowanej formie nigdy nie wszedł w życie. Został bowiem zastąpiony forsowaną przez Mao Zedonga koncepcją „Wielkiego Skoku Naprzód”, opracowaną bez udziału ekonomistów⁶. Skutkiem tego „Wielki Skok Naprzód” okazał się w istocie „wielkim skokiem w przepaść”, gdyż żaden z działów gospodarki nie był w stanie sprostać nierealnym założeniom. Najbardziej ucierpiało rolnictwo — gospodarstwa zorganizowano w nieefektywne komuny ludowe, ponadto zakazano przyzagrodowej uprawy ziemi i hodowli zwierząt. Dane dotyczące produkcji zawyżano — skutkiem tego władze centralne nadal wymagały wysokich dostaw, chociaż produkcja naprawdę się zmniejszała. Doprowadziło to do klęski głodu, największej od lat 70. XIX w. Spadła również produkcja w przemyśle, zarówno ciężkim, jak i lekkim. W celu zwiększenia ilości wytapianej stali, w prostych dymarkach przetapiano przedmioty codziennego użytku — średnie i drobne narzędzia, zabawki, biżuterię czy sztucce. Uzyskana w ten sposób surówka pozwoliła poprawić rezultaty w liczbach bezwzględnych, jednak była bardzo kiepskiej jakości. Podupadała również przemysł lekki, ponieważ z powodu kryzysu brakowało dlań surowców pochodzenia rolnego. Stawało się jasne, że konieczna jest zmiana polityki gospodarczej, w przeciwnym bowiem wypadku krajowi groziła katastrofa o jeszcze większym zasięgu.

³ Por. m.in. J. Polit, *Chiny*. Warszawa 2004, s. 203n; J. Fenby, *Chiny. Upadek i narodziny wielkiej potęgi*. Kraków 2009, s. 523–529; N. R. Lardy, *Economic recovery...*, op. cit., s. 155–184.

⁴ N. R. Lardy, *Economic recovery...*, op. cit., s. 161.

⁵ Ibidem, s. 180.

⁶ Ekonomista Chen Yun i premier Zhou Enlai nie czuli się na siłach przeciwstawić Mao Zedongowi, który ostro skrytykował projekt „postępu bez pośpiechu”, (jak nazwano Drugi Plan Pięcioletni) i zaczął wprowadzać w nim korekty, zupełnie oderwane od realiów ekonomicznych. Por. m.in. J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 542n.

Polityka regulacji — próba naprawy błędów „Wielkiego Skoku Naprzód”

Odwrot od polityki Wielkiego Skoku rozpoczęto oficjalnie pod koniec 1960 r. Inicjatorami nowego kursu w gospodarce była grupa skupiona wokół przewodniczącego CHRL Liu Shaoqui, w której znajdowali się również Chen Yun (ekonomista, jeden z wiceprzewodniczących KPCh) i Deng Xiaoping, podówczas pierwszy sekretarz KPCh. Podstawą reform było wprowadzenie na początku 1962 r. systemu „trzech swobód i jednej odpowiedzialności”. Swobody dotyczyły rozwoju wolnego rynku, małych przedsiębiorstw i powiększania działek przyzagrodowych, natomiast odpowiedzialność — ustalania wyników produkcji⁷. W rezultacie tego ostatniego założenia wsie, które stały się najmniejszymi jednostkami organizacyjnymi, ponosiły odpowiedzialność za swoje zyski i straty⁸. Przywrócenie działek przyzagrodowych i zniesienie niektórych ograniczeń nałożonych w procesie kolektywizacji umożliwiło chłopom hodowlę na własny użytek zwierząt gospodarskich oraz tworzenie drobnych zakładów zajmujących się rękodzielnictwem. Rezultaty tej pracy mogli oni sprzedawać na przywróconych częściowo wiejskich targowiskach, co dawało im dodatkowe możliwości zarobkowania. Ponadto ograniczono obowiązkowe dostawy zbóż, a także podniesiono ceny za dostawy innych płodów rolnych (nasiona oleiste, bawełna)⁹. Sukcesywnie zwiększano również nakłady na rolnictwo, a także zwrócono baczniejszą uwagę na konieczność wspierania tej gałęzi gospodarki przy planowaniu produkcji przemysłowej. Ustalono specjalny przydział takich materiałów jak stal, drewno i bambus, z przeznaczeniem do produkcji średnich i drobnych narzędzi, które uległy zniszczeniu lub uszkodzeniu w okresie „Wielkiego Skoku”.

Nie był to jedyny skutek, jaki polityka regulacji wywarła na przemysł. Przede wszystkim zmniejszono inwestycje w przemysł ciężki: zamknięto zakłady przynoszące straty, o blisko 50 proc. zredukowano zatrudnienie, a środki finansowe przeznaczono na zakup maszyn dla rolnictwa i przemysłu lekkiego. Wprowadzono trzy kategorie robotników przemysłowych: pracownicy przedsiębiorstw państwowych (cieszący się największymi przywilejami), przedsiębiorstw spółdzielczych oraz pracownicy czasowi, zatrudnieni do prac fizycznych w budownictwie i transporcie¹⁰. Przyznano priorytet przemysłowi lekkiemu, zwłaszcza tym jego działom, które przetwarzały surowce i produkty pochodzące z rolnictwa¹¹. Chiny zaczęły rozwijać również te gałęzie przemysłu, które zostały odsunięte na dalszy plan na skutek wycofania wsparcia technicznego ZSRR na początku lat 60. Do najważniejszych przykładów należy sektor naftowy, chemiczny i petrochemiczny — w latach 50. Chiny były w wysokim stopniu uzależnione od importu paliw płynnych ze Związ-

⁷ J. Polit, *Chiny*, op. cit., s. 234.

⁸ E. Kajdański, *Chiny: leksykon*. Warszawa 2011, s. 261.

⁹ N. Lardy, *Economic recovery...*, op. cit., s. 389n.

¹⁰ J. Fairbank, *Historia Chin: nowe spojrzenie*. Warszawa — Gdańsk 2004, s. 347–348.

¹¹ E. Kajdański, *Chiny...*, op. cit., s. 261.

ku Radzieckiego, natomiast odkrycie najślawniejszego pola naftowego Ta-ch'ing oraz budowa rafinerii w Lanchou doprowadziły do trwałego wzrostu wydobycia ropy naftowej. Do 1965 r. import ropy naftowej spadł do 10 proc¹². Równolegle ze wzrostem tych gałęzi poprawiał się również stan przemysłu farmaceutycznego, nawozów sztucznych i włókien syntetycznych.

W ostatecznym rozrachunku polityka regulacji przyniosła nadzwyczaj dobre efekty. W jej rezultacie produkcja rolna do 1965 r. osiągnęła poziom sprzed „Wielkiego Skoku”, a w przypadku niektórych produktów został on przekroczony¹³. Również zrjonalizowana produkcja przemysłowa, mimo ograniczenia inwestycji, wzrastała w imponującym tempie — wzrost rzędu 17–27 proc. rocznie w latach 1963–1965 doprowadził w 1965 r. do dwukrotnego przekroczenia poziomu sprzed Skoku, i to zarówno w sektorze produkcji, jak i konsumpcji¹⁴. Prowadzona polityka miała wprawdzie przejściowo negatywny wpływ na obroty handlowe Chin z dotychczasowymi partnerami handlowymi, jednak ostatecznie przyniosła krajowi szybką poprawę sytuacji gospodarczej¹⁵.

Propozycje wysuwane przez Denga były „praktycznym rozwiązaniem pilnych problemów”¹⁶, jednak nie da się ukryć, iż polityka prowadzona według zasady „nieważne czy kot jest biały, czy czarny, tak długo, jak łowi myszy”¹⁷, dająca prymat gospodarce i odsuwająca na dalszy plan ideologię, była na dłuższą metę nie do przyjęcia w maoistowskich Chinach. Z tego też powodu modernizacji gospodarki towarzyszyła walka dwóch frakcji w KPCh — reformatorzy (czy też, jak chciał Mao, „kapitaliści”) pod wodzą Liu Shaoqui dążyli do modernizacji i rozwoju gospodarczego, przy jednoczesnym zachowaniu prymatu Partii. Natomiast frakcja „socjalistyczna”, której przewodniczył Mao Zedong, wciąż stała na stanowisku, że aby osiągnąć zaplanowane cele, wystarczy mobilizacja mas, podobna do tej z czasów „Wielkiego Skoku”. Jednak krytyka jego polityki była coraz powszechniejsza, co wzmagало u Przewodniczącego niepokój i chęć rozprawienia się z antagonistami. W celu odzyskania całkowitej kontroli nad partią, rozpętał on kampanię polityczną, znaną jako „rewolucja kulturalna”. W trakcie jej trwania (oficjalnie 1966–1969, faktycznie przyjmuje się jednak okres 1965–1979¹⁸) miliony Chińczyków zostało poddanych represjom — los ten podzielili również twórcy polityki regulacji.

¹² Por. N. Lardy, *Economic recovery...*, op. cit., s. 393.

¹³ Por. Ibidem, s. 392.

¹⁴ J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 578; N. Lardy, *Economic recovery...*, op. cit., s. 392.

¹⁵ E. Kajdański, *Chiny...*, op. cit., s. 261.

¹⁶ D. S. G. Goodman, *Deng Xiaoping and the Chinese Revolution. A Political Biography*, London-New York 1994, s. 68.

¹⁷ To najprawdopodobniej najsłynniejsza z wygłoszonych przez Xiaopinga sentencji. Padła podczas przemówienia do członków Ligi Młodzieży Komunistycznej w lipcu 1962 r. Zdanie przeszło do historii w tej właśnie formie, choć jak zauważa D. Goodman (a za nim J. Polit), w chińskim oryginale koty są żółte i czarne. D. S. G. Goodman, *Deng Xiaoping...*, op. cit., s. 174; J. Polit, *Chiny*, op. cit., s. 234, supra 52.

¹⁸ 16 maja 1966 r. została powołana Grupa ds. Rewolucji Kulturalnej. W 1969 r. po IX Zjeździe KPCh

Reformy z lat 1962–1965 zostały uznane przez Wielkiego Sternika za wejście kraju na drogę kapitalistyczną i zastąpione strategią będącą „połączeniem polityki z lat 50. z późniejszymi zmianami na początku lat 60., i wzorów z okresu «Wielkiego Skoku» z lat 1958–1959”¹⁹. Gospodarka pogrążyła się w chaosie i dezorganizacji, jednak katastrofy udało się uniknąć. Prezentowane przez D. H. Perkinsa dane dotyczące produkcji rolnej, przemysłowej, transportu i handlu pokazują, że spory spadek (w stosunku do 1966 r., który przyjęto jako bazowy) nastąpił jeżeli chodzi o produkcję stali, cementu i nawozów sztucznych, natomiast produkcja pozostałych dóbr utrzymywała się na zbliżonym poziomie. Należy również zauważyć, iż spadki następowały głównie w latach 1967 i 1968, od 1969 r. przeważnie notuje się wzrost wskaźników²⁰. Wygaszanie rewolucji kulturalnej rozpoczęto w 1969 r., jednak nawet wtedy zaciekli zwolennicy rewolucji, wyznający prymat polityki przed ekonomią, wszelkie próby naprawy wyrządzonych szkód traktowali jako „rewizjonizm w gospodarce”²¹.

Reformy i nowe otwarcie

W 1976 r. zmarł Mao Zedong. Deng Xiaoping, popierany przez część wojskowych, członków KC i opinię publiczną, ponownie powrócił do politycznej gry. Podczas XI Zjazdu KPCh w lipcu 1977 r., został wybrany na członka Komitetu Stałego Biura Politycznego, a miesiąc później uzyskał stanowisko wiceprzewodniczącego KPCh²². Z upływem czasu linia polityczna następcy Mao, Hua Guofenga, znajdowała się w ogniu coraz poważniejszej krytyki. Jej głównym powodem była chęć zbyt wiernego naśladownictwa Wielkiego Sternika — zaproponowany przez Guofenga plan gospodarczy był nierealny i nieracjonalny (główny nacisk ponownie położono na rozwój przemysłu ciężkiego, nie zamierzano natomiast zrezygnować z kolektywnego rolnictwa), ponadto wywołał ogromny chaos, gdyż kraj nie posiadał koniecznego do jego realizacji zaplecza logistycznego²³. Problemy przywódcy były okazją

przyjęto nowy statut partii, w którym członkostwo w KPCh warunkowano pochodzeniem klasowym, wymieniono również 80 proc. składu KC (J. Polit, *Chiny*, op. cit., s. 261). Za pierwszy akt rewolucji uważa się jednak zorganizowanie kampanii politycznej przeciwko Wu Hanowi, autorowi dramatu „Dymisja Hai Ruia” (1965), który Mao uznał za zawałowaną krytykę jego osoby. Przyjmuje się także, iż rewolucja zakończyła się w 1976 r., wraz ze śmiercią Zedonga, jednak za definitywny koniec uważa się aresztowanie Bandy Czworoga i dojście do władzy Deng Xiaopinga (1979 r.). E. Kajdański, *Chiny...*, op. cit., s. 263–264.

¹⁹ D. H. Perkins, *China's economic policy and performance [w:] The Cambridge History of China Volume 15: The People's Republic, Part 2: Revolutions within the Chinese Revolution 1966–1982*, red. R. MacFarquhar, J. K. Fairbank, Cambridge 1991, s. 479, (tłumaczenie własne).

²⁰ D. H. Perkins, *China's economic...*, op. cit., s. 481–482.

²¹ J. Polit, *Chiny*, op. cit., s. 267.

²² J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 712–713.

²³ Ibidem, s. 715–716.

dla Denga — i to okazją którą w pełni wykorzystał podczas III Plenum XI Komitetu Centralnego w grudniu 1978 r.

Główną ideą wystąpienia Denga były „cztery modernizacje”, wspierane przez wyzwolenie myślenia i „poszukiwanie prawdy w faktach”²⁴. Program „czterech modernizacji” (rolnictwa, przemysłu, obrony, nauki i techniki) był rozwinięciem idei przedstawionej przez premiera Zhou Enlaia na krótko przed śmiercią, w styczniu 1975 r. Modernizacje miały poprawić poziom życia ludności i wynieść kraj do rangi mocarstwa, jednak były sprzeczne z panującą podówczas logiką rewolucyjną i nie miały szans na realizację²⁵. W oparciu o zamysł Zhou, Deng Xiaoping stworzył trzystopniowy plan rozwoju gospodarczego i modernizacji kraju. Pierwszy okres, przewidziany na lata 1981–1990, miał przynieść rozwiązanie problemów wyżywienia i zaopatrzenia w odzież, przy równoczesnym podwojeniu PKB. Drugi etap, od 1991 r. do końca wieku, miał przynieść mieszkańcom Chin „odpowiednio dostatnie życie” i kolejne podwojenie PKB. Trzeci etap, od początku stulecia, do połowy XXI w. ma przynieść modernizację społeczeństwa chińskiego i dobrobyt ludności na poziomie krajów średnio rozwiniętych²⁶.

Od początku rządów Denga jasnym jednak było, że dyskusji nie podlegają jakiegokolwiek przemiany systemu politycznego. Wprawdzie we wspomnianym przemówieniu z grudnia 1978 r. twierdził on, iż „wyzwalanie myślenia jest [...] doniosłą kwestią polityczną” a „demokracja jest ważnym warunkiem wyzwolenia myślenia”²⁷, jednak w marcu 1979 r. na Partyjnym Forum Teoretycznym zaapelował o przestrzeganie „Czterech Podstawowych Zasad”, mających towarzyszyć modernizacjom i stanowiących, co następuje: „Chiny muszą iść 1. drogą socjalizmu, 2. dyktatury proletariatu, 3. przywództwa partii i 4. marksizmu-leninizmu-myśli Mao Zedonga”²⁸. Uznał również za konieczne „nasilenie propagandy tych czterech podstawowych zasad”²⁹, zwłaszcza wobec istnienia w społeczeństwie pewnej „bardzo niewielkiej grupy ludzi szerzących niewiarę w cztery podstawowe zasady lub głoszących poglądy całkowicie im przeciwstawne”³⁰, a także egzystencji w łonie partii towarzyszy, którzy nie uważają tego typu odchyłeń za niebezpieczne. Był to jasny sygnał, iż nowe kierownictwo nie wyraża zgody na spauperyzowany socjalizm, jednakże nie może być mowy o przekształceniu Chińskiej Republiki Ludowej w kraj kapitalistyczny.

²⁴ Pełny tekst wystąpienia w: Deng Xiaoping, *Chińska droga do socjalizmu*. Warszawa 1988, s. 81–98.

²⁵ J. Polit, *Chiny*, op. cit., s. 267.

²⁶ E. Kajdański, *Chiny...*, op. cit., s. 64.

²⁷ Cytaty pochodzą z referatu wygłoszonego na III Plenum KC jedenastej kadencji, 13 grudnia 1978 [w:] Deng Xiaoping, *Chińska droga...* op. cit., s. 81–98.

²⁸ J. Fairbank, *Historia Chin...*, op. cit., s. 379. Fragmenty przemówienia na Partyjnym Forum Teoretycznym z 30 marca 1979 r. w: Deng Xiaoping, *Chińska droga...*, op. cit., s. 99–127.

²⁹ Deng Xiaoping, *Chińska droga...*, op. cit., s. 107.

³⁰ Ibidem.

Niech powyższe uwagi staną się punktem wyjścia do nieco szerszego omówienia poszczególnych obszarów, których dotknęły „cztery modernizacje” (rolnictwo, przemysł, nauka i technika, oraz bezpieczeństwo i polityka międzynarodowa) i przedstawienia zakresu reform wprowadzonych w tych dziedzinach w latach 1979–1989.

Reformy rolnictwa i obszarów wiejskich

Podstawą reform w rolnictwie stała się dekollektywizacja. Najwcześniej miała ona miejsce w prowincjach Anhui i Sichuan. Stopniowo likwidowano komuny ludowe, zastępując je gospodarstwami funkcjonującymi w ramach „systemu odpowiedzialności produkcyjnej”. System ten miał kilka wariantów³¹, jednak wszystkie opierały się na umowach. Zawierano je na ogół między indywidualnym gospodarstwem domowym i częścią wsi, określoną jako „zespół produkcyjny”. W umowach tych ustalano „zamierzoną produkcję i należność, jaką miało otrzymać dane gospodarstwo”³². Ponadto popierano produkcję uboczną i dodatkową — tak nadwyżki zboża, jak i wszystko inne co udało się wyprodukować, mogło być sprzedawane przez chłopów na targowiskach, i przyczyniać się do wzrostu ich dochodów. Zaczęto również obficie dotować obszary wiejskie — wysokość subwencji zaczęła dwukrotnie przewyższać wartość ściąganych zeń podatków³³. Podwyższono także państwowe ceny skupu (o 20 proc. za dostawy obowiązkowe, o 50 proc. za nadwyżki), obniżając równocześnie ceny za dostarczane na wieś produkty przemysłowe (od 10 do 15 proc.). Doprowadziło to do szybkiego wzrostu zarówno produkcji rolnej, jak i dochodów na wsi. Co więcej, rozwój tych obszarów pociągnął za sobą konieczność rozbudowy sieci transportowej, niezbędnej do sprawnego przewozu towarów i osób. W rezultacie przełamana została tradycyjna izolacja wsi. Praktykę na rozwijających się obszarach rozpoczynało również wielu młodych lekarzy, nauczycieli czy prawników, co wydatnie przyczyniło się do podniesienia poziomu życia.

Kolejną istotną zmianą na prowincji było uruchomienie ośrodków zajmujących się drobnym przemysłem — przedsiębiorstw spółdzielczo-zadaniowych. Były one odgórnie ograniczone do wytwarzania towarów na potrzeby rolnictwa. W 1984 r. zastąpiły je przedsiębiorstwa miasteczkowo-wiejskie. Miały one pełną dowolność w wyborze produkowanych dóbr. Powstawały w oparciu o różnorodne formy własności — obok spółdzielni znajdowały się zakłady będące własnością indywidualną, rodzinną, czy też należące do grup lokalnych³⁴. Omawiane przedsiębiorstwa mogły

³¹ Ibidem, s. 383. Natomiast Tang Tsou wskazuje, że owych wariantów mogło być nawet więcej niż 10. (Tang Tsou, *The Cultural Revolution and Post-Mao Reforms. A Historical Perspective*, Chicago 1988, s. 199.)

³² J. Fairbank, *Historia Chin...*, op. cit., s. 383.

³³ J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 735.

³⁴ Ibidem, s. 751.

liczyć na ułatwienia i ulgi — zniesiono ograniczenia geograficzne, które do tej pory uniemożliwiały sprzedaż poza rodzimymi okęgami, zezwolono na zaciąganie pożyczek w państwowych bankach, a jeżeli zakład był własnością kolektywną, miał prawo do ulg podatkowych. Powodowało to, iż przedsiębiorstwa w krótkim czasie stały się poważną konkurencją dla firm państwowych.

Reformy w przemyśle

Podstawą przemian w przemyśle było oddanie priorytetu przemysłowi lekkiemu oraz otwarcie się na nowe technologie i inwestycje zagraniczne. Do końca lat 70. zakładano industrializację według wzoru radzieckiego: „przemysł ciężki gwarantuje przyszłość, a artykuły konsumpcyjne ją opóźniają”³⁵. Ponadto wymiana handlowa prowadzona była głównie z państwami bloku wschodniego, a Związek Radziecki był jedynym dostawcą rozwiązań technologicznych. Słabość tego rozwiązania unaocniła się przede wszystkim w latach 60., kiedy to wskutek rozłamu chińsko-radzieckiego Moskwa wycofała z Państwa Środka swoich specjalistów, hamując tym samym trwające inwestycje. Co więcej, kampanie ideologiczne prowadzone przez Mao skutkowały brakiem wykwalifikowanych planistów przemysłowych, stąd często nierealne, czysto teoretyczne i niekoniecznie przystające do realnych potrzeb założenia kolejnych planów.

W początkowym okresie rządów Denga niektóre zmiany zostały niejako wymuszone — w końcówce lat 70. Chiny musiały stawić czoło problemom energetycznym³⁶ — jednym ze sposobów było zahamowanie rozwoju energochłonnego przemysłu ciężkiego. W związku z tym na uprzywilejowanej pozycji znalazł się przemysł lekki (w związku z tym wzrosła także produkcja artykułów konsumpcyjnych) oraz handel zagraniczny. Zmiany w priorytetach planu pociągnęły za sobą również przekształcenia wśród przedsiębiorstw — obok rozbudowanych jednostek państwowych pojawiły się również mniejsze zakłady pracy — jedno i dwuosobowe drobne przedsiębiorstwa czy spółdzielnie produkcyjne, wytwarzające różnorodne dobra bądź oferujące szeroki zakres usług. Spółdzielnie te wchłaniały głównie osoby dopiero wchodzące na rynek pracy. Natomiast osoby już zatrudnione stały

³⁵ J. Fairbank, *Historia Chin...*, op. cit., s. 385.

³⁶ Ibidem, s. 387. Również D. H. Perkins wskazuje, że w końcówce lat 70. Chiny, „zamiast cieszyć się nadwyżką energii możliwą do eksportu, wkraczały w dłuższy okres niedoboru energii”. (D. Perkins, *China's economic...*, op. cit., s. 496 (tłumaczenie własne). Ratunku upatrywano w wydobywaniu ropy naftowej, plan zakładał odkrycie „dziesięciu nowych Ta-ch'ing”, co miało doprowadzić do wzrostu produkcji ropy naftowej ze 100 mln ton rocznie do około 400 mln ton. Jednakże chiński przemysł petrochemiczny był podówczas u szczytu możliwości i nawet utrzymanie dotychczasowej produkcji wymagałoby znaczących nakładów (które i tak nie dawałyby gwarancji sukcesu), założenia planu bazowały natomiast na ciągłym wzroście (D. Perkins, *China's economic...*, op. cit., s. 496n.).

się w pewnym zakresie bardziej mobilne zawodowo. Wprawdzie w dalszym ciągu istniały instytucje przypisujące robotnika do danej wspólnoty (brygady pracownice czy system lokalnej rejestracji przypisujący ludzi do rodzinnych okręgów), ale równocześnie zwiększano liczbę pozwoleń na przenosiny w charakterze pracowników czasowych. Rosła także liczba pracodawców przemykających oko na brak koniecznych dokumentów (akta osobowe, wymagane przy oficjalnym zatrudnieniu, były wydawane bądź przetrzymywane przez brygady)³⁷.

Wszystko to sprawiało, że przedsiębiorstwa państwowe, choć dalej odgrywały główną rolę, zostały zmuszone do modernizacji. Zaczęto przywiązywać większą wagę do wypracowywania przez nie zysków, gdyż wraz z ekspansją przedsiębiorstw miasteczkowo-wiejskich, zmniejszał się ich udział w krajowej produkcji. Kierownicy zakładów otrzymali większe uprawnienia decyzyjne, zmniejszono również rolę centralnego planowania. Ponadto zmianie uległy warunki zatrudnienia w przedsiębiorstwach państwowych. Porzucono rewolucyjne hasło egalitaryzmu, przywracając system pracy akordowej. Skutkiem tego robotnicy zatrudnieni w niepełnym wymiarze godzin mieli możliwość dorobienia na drugim etacie. Zrezygnowano z dożywotnich umów o pracę, z upływem czasu zaczęto również wprowadzać umowy na okres próbny, co oznaczało koniec tzw. „żelaznej miski ryżu” (na którą składały się subsydiowana żywność, mieszkania, gwarantowane dożywotnie zatrudnienie i emerytury)³⁸.

Przystąpiono też do reformy cen, wprowadzając tzw. „system podwójnych cen” (ang. „*dual-price system*”) — za tę ilość dóbr, której wyprodukowanie było przewidziane planem, państwo płaciło według ustalonych, sztywnych stawek. Nadwyżki natomiast mogły być sprzedawane na rynku po bardziej elastycznych cenach³⁹. Również nowo powstałe przedsiębiorstwa prywatne i półprywatne działały na zasadach rynkowych. Ponadto świetnie prosperowały targowiska — legalnie działające bazy były ratunkiem w okresie niedoborów spowodowanych niekorzystnymi warunkami pogodowymi.

Specjalne Strefy Ekonomiczne i miasta otwarte

Utworzenie specjalnych stref ekonomicznych było bez wątpienia najbardziej brzemiennej w skutki reformą ekipy Denga. Rządzący zdawali sobie sprawę, iż kraj nie

³⁷ J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 737.

³⁸ W.S. Morton, C.M. Lewis, *Chiny. Historia i kultura*, Kraków 2007, s. 266.

³⁹ L. Brandt, T. Rawski, *China's Great Economic Transformation*, Cambridge University Press 2008, s. 10; D.H. Perkins, *China's economic...*, op. cit., s. 512. Odmiennie system ten opisuje J. Fenby, mówiąc o trzech poziomach cen przemysłowych: „Pierwszą wyznaczono w celu zapewnienia gwarantowanego zaopatrzenia minimalnego, kolejna mogła fluktuować w ściśle określonych granicach, podczas gdy trzecia została całkowicie uwolniona, aby jak najskuteczniej pobudzała produkcję.” (J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 752.)

będzie w stanie się rozwijać, będąc odciętym od nowych technologii, pozbawionym możliwości napływu zagranicznych inwestycji i obcego kapitału. Pierwszym krokiem do ich pozyskania było zezwolenie firmom zagranicznym na zawiązywanie spółek typu *joint-venture* z przedsiębiorstwami krajowymi (głównie w celu uzyskania dostępu do zachodnich technologii), następnie zdecydowano się na otwarcie specjalnych stref gospodarczych⁴⁰. Pomysł powołania obszarów działających na podobnej zasadzie („obszary rozwojowe i bazy eksportowe”) pojawił się już na początku lat 60-tych⁴¹, jednak nie został on zrealizowany. Tym razem strefy miały być podobne do organizmów działających już na Tajwanie, w Korei Południowej i Irlandii. Głównym założeniem była produkcja w całości na eksport, z wykorzystaniem zagranicznego kapitału i technologii — przedsiębiorstwa zlokalizowane w strefach miały zapewnić napływ dewiz, nie stanowiąc przy tym zagrożenia dla zakładów krajowych. Aby przyciągnąć inwestorów, zastosowano szereg ułatwień: preferencyjne stawki podatkowe (podatek dochodowy płacony przez przedsiębiorstwa chińsko-zagranicznym kapitałem wynosił 15 proc.), zwolnienie z opłat celnych materiałów przeznaczonych do produkcji, czasowe zwolnienia z podatków, czy subwencje. Również system zarządzania w strefach scharakteryzowano jako „stosunkowo wolny”⁴². SSE, których podstawą były przedsiębiorstwa typu *joint-venture* z kapitałem mieszanym (jednym z podmiotów tworzących musiała być spółka chińska lub obywatel Państwa Środka, udział w przedsiębiorstwach tego typu często zapewniało sobie też państwo), od reszty kraju oddzielała bariera celna.

Pierwsze specjalne strefy ekonomiczne usytuowano w bezpośrednim sąsiedztwie Hongkongu, Makau i Tajwanu. W 1980 r. status ten przyznano wioskowi Shenzhen i Zhuhai, rok później — Shantou i Xiamen, a w 1988 r. uzyskała go prowincja Hainan. W 1984 r. utworzono również 14 tzw. „miast otwartych” — miały one pełnić podobne funkcje co strefy ekonomiczne, jednak warunki oferowane zagranicznym przedsiębiorcom były nieco mniej preferencyjne, zrezygnowano również z bariery celnej⁴³. Utworzenie tak stref, jak i miast otwartych, miało niebagatelne znaczenie dla chińskiej gospodarki. Przede wszystkim umożliwiło napływ do kraju środków z zagranicy, w tym pochodzących od chińskiej diaspory (szacuje się, że u progu lat 90. środki pochodzące z tego źródła stanowiły $\frac{3}{4}$ ogółu zagranicznych inwestycji w Państwie Środka). Środki płynące z SSE wpływały również w sposób pośredni na rozwój gospodarczy interioru — robotnicy napływowi przesyłali bo-

⁴⁰ W.S. Morton, C.M. Lewis, *Chiny. Historia...*, op. cit., s. 267.

⁴¹ J. Fenby, *Chiny. Upadek...*, op. cit., s. 741.

⁴² Jung-Dong Park, *The Special Economic Zones of China and Its Impact on Their Economic Development*, Westport 1997, s. 11.

⁴³ W epoce Denga status „miasta otwartego” miało tylko 14 miast nadbrzeżnych. Z upływem czasu liczba ta ulegała jednak zwiększeniu, tworząc swoisty łańcuch, ciągnący się przez nabrzeże. Ponadto, we wczesnych latach 90. otwarto niektóre miasta graniczne, oraz stolice wszystkich prowincji i regionów autonomicznych.

wiem część wynagrodzenia swoim bliskim. Ponadto rozwiązania te przyczyniły się do zmiany struktury eksportu oraz znaczącej poprawy bilansu handlowego.

Nauka i technika

Chińska nauka i technika wyraźnie odżyły po odejściu od maoistowskiego antyintelektualizmu. Przede wszystkim rozpoczęto poszukiwanie najnowszych technologii za granicą — sprzęt zakupiony w innych krajach, poza swym zwykłym przeznaczeniem, służył również jako wzorzec do budowy kopii. Ponadto w okresie rządów Denga Chiny, wzorem Japonii, wysłały wielu swoich studentów za granicę. Kształcili się oni głównie w kierunkach ścisłych i technicznych (fizyka, inżynieria radiowa, nauki i inżynieria komputerowa, chemia, matematyka) oraz w medycynie⁴⁴. Najlepsi przywieźli do kraju nowoczesną wiedzę i przyczynili się do jeszcze szybszego rozwoju chińskiej gospodarki. Jednakże często, ku utrapieniu rządzących, studenci wracali z Zachodu „z głową nabitą ideami demokracji i wolności myśli, które zagrażały władzy partii”⁴⁵ lub też pozostawali za granicą, znajdując tam większe możliwości rozwoju. Drugiemu z problemów zaradziły wprowadzone na początku lat 90. podwyżki pensji i zwiększenie swobody badań dla najlepszych naukowców i uczonych.

Konieczne było również powiązanie prowadzonych prac badawczych z produkcją i innymi dziedzinami życia. Do tej pory bowiem jednostki badawcze skupiały się głównie na rywalizacji między sobą i często dublowały prace wykonane już przez innych⁴⁶. Znacząco na poprawę jakości życia Chińczyków wpłynęło wprowadzenie nauki i techniki do opieki zdrowotnej. Postęp, jaki dokonał się w medycynie, spowodował m.in. wzrost przeciętnej długości życia i spadek śmiertelności u dzieci.

Sektorem naukowo-technicznym trudno jednak było kierować w sposób scentralizowany, głównie ze względu na jego rozmiary (oprócz Chińskiej Akademii Nauk w Państwie Środka istniało ok. 5 tys. instytutów badawczych o różnej randze — resortowych i prowincjonalnych). Nie oznaczało to, iż partia przestała dążyć do zachowania władzy. Sposób podejmowania decyzji („na odpowiedzialność dyrektora instytutu” lub przez dyrektora „pod kierownictwem komitetu partyjnego”⁴⁷) był często przedmiotem sporów między specjalistami a rządzącymi.

⁴⁴ W.S. Morton, C.M. Lewis, *Chiny. Historia...*, op. cit., s. 271.

⁴⁵ Ibidem, s. 272.

⁴⁶ J. Fairbank, *Historia Chin...*, op. cit., s. 389.

⁴⁷ Ibidem, s. 390.

Bezpieczeństwo i polityka międzynarodowa

Deng Xiaoping porzucił maoistowską retorykę, nakazującą „przygotowanie się do wojny”. Zasadnicze reformy nie ominęły więc także armii — przede wszystkim zahamowano wydatki i zmniejszono liczebność sił zbrojnych (z 4 mln żołnierzy do końca 1985 r. pozostało 3 mln), redukując głównie niewyspecjalizowane formacje pomocnicze. Poniesiono poziom pozostałych formacji — przywrócono rangi oraz zasadę, że stopień oficerski uzyskać może wyłącznie absolwent szkoły wojskowej, a także odmłodzono kadre oficerską. W ramach oszczędności wyeliminowano również część przedsiębiorstw dodatkowych, jakimi do tej pory dysponowało chińskie wojsko (farmy, fabryki, porty, lotniska), niektóre z nich przekształcając na potrzeby cywilne. W dalszym ciągu przeprowadzano zakupy uzbrojenia za granicą, jednak miały one charakter sondażowy i były zawiązką rekompensowane przez wysoki eksport broni (podówczas 3. miejsce na świecie)⁴⁸. Działania te spowodowały, iż w miejsce „przepojonej ideologią milicji ludowej”⁴⁹ w Państwie Środka pojawiła się sprawna, profesjonalna i efektywna armia.

Polityka modernizacji i otwarcia przyniosła również zasadnicze zmiany w relacjach Chin z pozostałymi uczestnikami stosunków międzynarodowych. Utrzymanie zadowalającego tempa wzrostu gospodarczego byłoby niemożliwe, gdyby kraj pozostawał w izolacji, toteż korekta polityki zagranicznej okazała się niezbędna. Znalazła ona wyraz w Konstytucji ChRL z 4 grudnia 1982 r., która potwierdziła cele i zasady proklamowane na XII zjeździe KPCh: kierowanie się w stosunkach z innymi państwami zasadą równości i wzajemnych korzyści, przestrzeganie pięciu zasad pokojowego współistnienia, niewiązania się Państwa Środka z żadnym z istniejących ugrupowań politycznych świata. Chiny za swoje cele w polityce zagranicznej uznały również walkę przeciwko hegemonizmowi, imperializmowi i kolonializmowi⁵⁰, walkę w obronie pokoju światowego, oraz normalizację stosunków tak z państwami komunistycznymi, jak i z Zachodem⁵¹.

Zwiększyła się liczba wizyt zagranicznych, tak składanych przez chińskich przywódców (m.in. w Afryce, Europie Zachodniej, Ameryce Łacińskiej, w państwach strefy Pacyfiku) jak i przezeń przyjmowanych. Wzrosła również liczba państw, z którymi Chińska Republika Ludowa utrzymywała stosunki dyplomatyczne. W drugiej połowie lat 80. kraj częściowo odszedł od ideologizacji stosunków międzynarodowych — przede wszystkim odrzucono maoistowską tezę o użyteczności napięć międzynarodowych i gry nuklearnej, zastępując ją hasłem budowy nowego ładu międzynarodowego, bazującego na wspomnianych pięciu

⁴⁸ W. S. Morton, C. M. Lewis, *Chiny. Historia...*, op. cit., s. 270. J. Polit, *Chiny*, op. cit., s. 302.

⁴⁹ W. S. Morton, C. M. Lewis, *Chiny. Historia...*, op. cit., s. 270.

⁵⁰ J. Rowiński, W. Jakóbiec, *System konstytucyjny Chińskiej Republiki Ludowej*, Warszawa 2006, s. 41.

⁵¹ J. Kukułka, *Historia współczesnych stosunków międzynarodowych 1945–2000*, Warszawa 2007, s. 303.

zasadach (wzajemnego poszanowania integralności terytorialnej i suwerenności, wzajemnej nieagresji, wzajemnej nieinterwencji w sprawy wewnętrzne, równości i obopólnej korzyści, pokojowego współistnienia⁵²). Państwo Środka zanegowało również teorię „trzech światów”⁵³ i wezwało Stany Zjednoczone i Związek Radziecki do ograniczenia zbrojeń konwencjonalnych⁵⁴.

Wyrazistym przykładem ilustrującym zmiany w sposobie prowadzenia polityki zagranicznej mogą być relacje ze Stanami Zjednoczonymi, Związkiem Radzieckim czy Wielką Brytanią. W relacjach chińsko-amerykańskich miejsce ideologii na dobre zajął pragmatyzm — dlatego też, pomimo przeciągającego się impasu spowodowanego amerykańską polityką wobec Tajwanu (którą Chiny uznały za przejaw hegemonizmu i próbę ingerencji w ich sprawy wewnętrzne), nie rezygnowano z zawierania układów i porozumień gospodarczych, handlowych czy technicznych. Również na linii Pekin — Moskwa nastąpiło znaczne ocieplenie stosunków. Wprawdzie i tutaj nie udało się uniknąć punktów spornych (głównie w latach 80., gdy występowały tzw. „trzy przeszkody”: obecność wojsk radzieckich w Afganistanie nad granicą chińsko-radziecką i chińsko-mongolską oraz stosunek do polityki Wietnamu wobec Kampuczy⁵⁵), ale nie stanowiły one bariery uniemożliwiającej układanie wzajemnych relacji. W działaniach władz obydwu państw przejawiała się chęć dialogu i normalizacji stosunków. W stosunkach chińsko-brytyjskich ważną była kwestia Hongkongu — umowa, na mocy której ów teren znajdował się pod panowaniem brytyjskim, miała wygasnąć 30 czerwca 1997 r., a Chiny były żywo zainteresowane odzyskaniem zwierzchności. W 1982 r. premier Margaret Thatcher wyraziła zgodę na rozpoczęcie dwustronnych rozmów o przyszłości obszaru. Zakończyły się one 19 grudnia 1984 r., parafowaniem wspólnej deklaracji chińsko-brytyjskiej w sprawie Hongkongu. Przyznawała ona mu status „specjalnego regionu administracyjnego”, wysoki stopień autonomii i gwarancję utrzymania przez 50 lat dotychczasowego systemu społeczno-gospodarczego. Umowa ta została uznana za

⁵² Te zasady pokojowego współistnienia to tzw. zasady Pańcza Siła, które zostały zawarte w podpisanym 19 kwietnia 1954 r. indyjsko-chińskim traktacie w sprawie granic i handlu w Tybecie. Potwierdzono je uroczystie i rozwinięto na konferencji państw niez zaangażowanych w Bandungu w 1955 r. (Ibidem, s. 96).

⁵³ Teoria trzech światów jest jedną z maoistowskich koncepcji w zakresie polityki zagranicznej, zaprezentowaną po raz pierwszy podczas przemówienia Deng Xiaopinga na VI specjalnej Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 10 kwietnia 1974 r. (Deng był wówczas przewodniczącym delegacji chińskiej). Koncepcja ta zakłada, iż zarówno obóz socjalistyczny, jak i blok państw kapitalistycznych ulegają rozkładowi, a świat podzielił się na trzy części. Pierwszy Świat stanowią rywalizujące supermocarstwa — Stany Zjednoczone i Związek Radziecki. Drugi Świat to kraje rozwinięte, natomiast rozwijające się państwa Azji, Afryki, Ameryki Łacińskiej i innych regionów tworzą Trzeci Świat. Por. K. Makowski, *Świat według Mao Zedonga. Doktrynalne podstawy chińskiej polityki zagranicznej (1949–1976)*, Toruń 2005, s. 151.

⁵⁴ J. Kukulka, *Historia współczesnych...*, op. cit., s. 398.

⁵⁵ Ibidem, s. 307.

„wyraz zdrowego rozsądku i dalekowzroczności obu partnerów”⁵⁶ oraz za swoisty wzór i drogowskaz przy rozwiązywaniu podobnych kwestii w przyszłości (Tajwan, Makau, ale też Gibraltari i Falklandy).

Podsumowanie

Reformy przeprowadzone przez Deng Xiaopinga miały niebagatelny wpływ na gospodarkę dzisiejszych Chin. W ich rezultacie państwo stało się jedyną w swoim rodzaju hybrydą — państwem socjalistycznym o gospodarce rynkowej. Konkurencyjne warunki stworzone dla inwestorów z zagranicy dziś przyciągają ich równie mocno, co prawie ćwierć wieku temu, a Państwo Środka jest nie tylko partnerem, z którym muszą liczyć się najważniejsi gracze na światowej scenie — w dobie szalejącego kryzysu słychać głosy, że to właśnie chiński kapitał może być jedynym ratunkiem dla Europy. Nie wnikając w zasadność i prawdziwość tego stwierdzenia, należy przyznać, iż bez przekształceń, których inicjatorem był Deng, kraj nie byłby w stanie osiągnąć tak dogodnej jak obecna pozycji do walki o prymat w światowej gospodarce.

Prześledzenie obydwu pakietów reform, których Deng był współautorem, pozwala zauważyć, iż przemiany, które nastąpiły po 1979 r., są w zasadzie rozwinięciem rozwiązań zaproponowanych w polityce regulacji z początku lat 60. W obu przypadkach główne założenia można sprowadzić do następujących punktów:

- dekoloktywizacja rolnictwa i umożliwienie chłopom produkcji dodatkowej i pobocznej
- zmiana struktury przemysłu (priorytet dla przemysłu lekkiego) i jego racjonalizacja
- wprowadzenie do gospodarki elementów wolnorynkowych.

Oczywiście w epoce Mao można mówić jedynie o próbach bądź reformach w bardzo ograniczonym zakresie, jednak po śmierci Wielkiego Sternika i zmianie klimatu politycznego, z powodzeniem udało się odświeżyć porzucony ponad dekadę wcześniej pomysł. Dodano doń również kluczowy czynnik, jakim było pozyskanie zagranicznego kapitału i technologii, co wcześniej byłoby niewykonalne. Nie bez znaczenia jest również fakt, iż ekipa Denga — i sam Deng — dzięki istotnym zmianom w sposobie prowadzenia polityki zagranicznej, przynajmniej do wydarzeń na Placu Niebiańskiego Spokoju mieli w świecie o wiele lepsze *publicity* niż ich poprzednicy.

W niniejszym artykule przedstawione zostały przede wszystkim pozytywne wyniki z przekształceń zainicjowanych na początku lat 80., jednakże nie można zapomnieć, że dynamiczny rozwój chińskiej gospodarki ma dwie strony. Szczególnie uwidoczniło się to zaraz po powołaniu do życia pierwszych Specjalnych Stref

⁵⁶ Ibidem, s. 308.

Ekonomicznych — ze świetnie prosperującymi prowincjami nadmorskimi, takimi jak Fujian, sąsiadowały prowincje takie jak Anhui, gdzie roczny dochód *per capita* wynosił tyle, ile miesięczny zarobek robotnika ze Strefy. Olbrzymie dysproporcje między wybrzeżem a interiorom były trudne do uniknięcia, a ich zniwelowanie może zająć bardzo dużo czasu. Z rozmysłem pominęłam również kwestię reform politycznych — Deng nie różnił się tu od swojego poprzednika i demokrację czy inne szkoły myślenia tolerował o tyle, o ile były one zgodne z linią partii. Wszelkie próby krytyki ekipy rządzącej kończyły się natychmiastowym odebraniem przyznanych (niewielkich) swobód. Trudno również nie zwrócić uwagi na to, iż to właśnie Deng był w znacznej mierze odpowiedzialny za masakrę na placu Tian'anmen w czerwcu 1989 roku.

Wracając jednak do chińskiej gospodarki, warto przyrzeć się wspomnianym założeniom poczynionym przez Denga u progu jego rządów — PKB Chińskiej Republiki Ludowej w latach 1981–1990 miał ulec podwojeniu. Celu nie udało się zrealizować (PKB z 1981 r. — 294 mld USD, z 1990 r. — 404,5 mld USD⁵⁷), jednak bez wątplenia można mówić o stałym wzroście. Plan na kolejną dekadę również zakładał podwojenie PKB, co udało się osiągnąć (2000 r. — 1317 mld USD⁵⁸, co daje ponad trzykrotny wzrost w stosunku do 1990 r.), uprawnionym wydaje się więc stwierdzenie, że jeśli gospodarką Państwa Środka nie wstrząśnie poważniejszy kryzys, plan Denga najprawdopodobniej zostanie w całości zrealizowany. Gdyby więc spróbować jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie o wpływ, jaki reformy przeprowadzone przez Denga wywarły na gospodarkę współczesnych Chin, należy stwierdzić, że polityka regulacji bezsprzecznie pozwoliła podźwignąć kraj z zapaści, spowodowanej szalonymi pomysłami Mao. Natomiast polityka reform i otwarcia pozwoliła ustabilizować gospodarkę i sytuację międzynarodową Chin oraz zwiększyć wiarygodność kraju, co przyczyniło się do przyciągnięcia kapitału zagranicznego. Specjalne strefy ekonomiczne przyczyniły się do ożywienia chińskiej gospodarki, umożliwiając napływ dewiz. Również zmodernizowana wieś zwiększyła tempo rozwoju, jednak nie udało się ustrzec rażących dysproporcji między kwitnącymi miastami nadmorskimi a zapóźnionym w stosunku do nich interiorom. Rozwój gospodarczy Państwa Środka jest nierównomierny, aczkolwiek bardzo dynamiczny — i właśnie owa dynamika jest bezsporną zasługą wprowadzenia zasad gospodarki wolnorynkowej. Należy również zaznaczyć, iż Teoria Deng Xiaopinga została wprowadzona do Konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej nowelizacją z 15 marca 1999 r. Od tej pory ma ona stanowić ideologiczny drogowskaz dla partii i państwa, na równi z myślą Mao Zedonga — fakt ten dodatkowo potwierdza doniosłość przeprowadzonych reform i ich znaczenie dla Państwa Środka.

⁵⁷ *GDP/breakdown at current prices in us Dollars (all countries)*, United Nations Statistics Division, <<http://unstats.un.org/unsd/snaama/dnltransfer.asp?fID=2>>, [04.06.2012].

⁵⁸ *Ibidem*.

* ABSTRAKT *

Deng Xiaoping, faktyczny przywódca Chińskiej Republiki Ludowej w latach 1978–1989, był inicjatorem i współautorem najważniejszych reform gospodarczych w historii współczesnych Chin. Współtworzona z Liu Shaoqui polityka regulacji sprawiła, że kraj był w stanie podźwignąć się z zapaści spowodowanej Wielkim Skokiem (1958–1962), natomiast przekształcenia z początku lat 80. urzeczywistniły tzw. „socjalizm o chińskiej specyfic” i położyły podwaliny pod obecny dynamiczny rozwój gospodarki Państwa Środka. Ówczesne „otwarcie na świat”, stworzenie korzystnych warunków dla inwestycji zagranicznych i transferu nowych technologii (między innymi poprzez utworzenie specjalnych stref ekonomicznych), jak i zasadnicze przekształcenia w rolnictwie i przemyśle sprawiły, iż już u schyłku kariery politycznej Denga Chiny zajęły dogodną pozycję do walki o prymat w światowej gospodarce.

Dorota Dębicka — Studentka II roku studiów magisterskich uzupełniających na kierunku politologia (specjalność europejska) na Uniwersytecie Śląskim. Wśród jej zainteresowań znajdują się zagadnienia związane z rywalizacją zimnowojenną oraz przemianami ustrojowymi w Europie Środkowo-Wschodniej.